

“AHOLIGA TIBBIY - IJTIMOIIY YORDAMNI TASHKIL ETISHDA OLIB BORILAYOTGAN IZLANISHLAR TAHLILI” (ADABIYOTLAR SHARHI)**Abdumuratova Zarina Shokir qizi.***Toshkent Davlat Tibbiyot Universiteti**Termiz filiali assistenti**E-mail zarinaabdumuratova0104@gmail.com.***Dustova Gulzoda Komiljonovna.***Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti assistenti**E-mail nematilloevasahrizoda@gmail.com.**Lutfullayeva Elanora Rustamovna Toshkent**davlat tibbiyot universiteti talabasi**E-mail elanorarustam@gmail.com.*

Annotatsiya. O‘zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan tub ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar tizimi mamlakatning barcha sohalarida, jumladan sog‘liqni saqlash tizimida ham zamonaviy yondashuvlarni joriy etishni taqozo etmoqda. Aholining salomatligi – har qanday jamiyat taraqqiyotining asosiy ko‘rsatkichlaridan biri sifatida davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylangan. Shu munosabat bilan aholiga ko‘rsatilayotgan tibbiy-ijtimoiy yordamni takomillashtirish, uni ilmiy asosda tashkil etish va samarali boshqarish dolzarb masalalardan hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: ijtimoiy himoya, ijtimoiy tibbiyot, ijtimoiy va tibbiy yordam.

Abstract. The system of fundamental socio-economic reforms being implemented in the Republic of Uzbekistan requires the introduction of modern approaches in all spheres of the country, including the healthcare system. The health of the population has become one of the priorities of state policy as one of the main indicators of the development of any society. In this regard, the improvement of medical and social assistance provided to the population, its scientific organization and effective management are considered urgent issues.

Keywords: social protection, social medicine, social and medical assistance.

Аннотация. Проводимая в Республике Узбекистан система коренных социально-экономических реформ требует внедрения современных подходов во всех сферах страны, в том числе и в системе здравоохранения. Здоровье населения стало одним из приоритетных направлений государственной политики как один из основных показателей развития любого общества. В связи с этим совершенствование медико-социальной помощи, оказываемой населению, ее организация на научной основе и эффективное управление являются актуальными вопросами.

Ключевые слова: социальная защита, социальная медицина, социальная и медицинская помощь.

Mavzuning dolzarbligi: Bugungi kunda respublikamizda sog‘liqni saqlash sohasida bosqichma-bosqich islohotlar olib borilmoqda. Xususan, birlamchi tibbiy-sanitariya yordamini kuchaytirish, ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarga manzilli yordam ko‘rsatish, profilaktika va erta diagnostika tizimini rivojlantirish, shuningdek, aholining ijtimoiy zaif toifalariga, xususan, yoshi katta fuqarolar, nogironligi bo‘lgan shaxslar, yolg‘iz keksalar va og‘ir kasallikka chalingan bemorlarga tibbiy-ijtimoiy xizmat ko‘rsatish mexanizmlari kengaytirilmoqda.

Aholiga tibbiy-ijtimoiy yordam ko‘rsatish tizimi — bu nafaqat bemorlarni davolash, balki ularning yashash sharoitlarini yaxshilash, ijtimoiy moslashuviga ko‘maklashish, reabilitatsiya va psixologik yordamni tashkil etish kabi kompleks choralarni o‘z ichiga oladi. Bunday ko‘p yo‘nalishli yondashuv, ayniqsa, sog‘lom turmush tarzini shakllantirish va aholining hayot sifati darajasini oshirishda muhim o‘rin tutadi. So‘nggi yillarda aholini ijtimoiy jihatdan qo‘llab-quvvatlash, shuningdek, davlat tomonidan fuqarolarga ko‘rsatilayotgan ijtimoiy xizmatlar ko‘lamini va turlarini kengaytirishga qaratilgan tizimli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, ijtimoiy dasturlarni moliyaviy ta‘minlash xarajatlari yalpi ichki mahsulotga nisbatan ikki baravarga ortgan, ehtiyojmand oilalarni ijtimoiy nafaqa bilan qamrab olish darajasi besh karra oshgan, shuningdek, nogironligi mavjud shaxslar va nogiron farzandlarga qarovchi fuqarolar uchun yangi turdagi nafaqalar joriy etilgan.

Yangi tahrirdagi Konstitutsiyada mehnatga layoqatsiz va yolg‘iz keksalar, nogironligi mavjud fuqarolar hamda ijtimoiy himoyaga muhtoj boshqa qatlam vakillarining huquqlari davlat kafolatida bo‘lishi qat’iy belgilab qo‘yilgan. Bu esa sohada yagona yondashuv asosida tub islohotlar o‘tkazish zaruratini yuzaga keltirmoqda.

Xususan, davlat tomonidan nogironligi bo‘lgan shaxslarning mehnat faoliyatiga jalb etilishi va ta‘lim olish jarayoniga qo‘llab-quvvatlov ko‘rsatish borasidagi konstitutsiyaviy majburiyatlarini to‘liq amalga oshirish maqsadida ushbu yo‘nalishda olib borilayotgan ishlarni samarali muvofiqlashtirish tizimini shakllantirish dolzarb masalaga aylangan.

Konstitutsiyada mustahkamlab qo‘yilgan “ijtimoiy davlat” prinsipi asosida, fuqarolarning ijtimoiy himoyaga oid huquqlari va manfaatlarini so‘zsiz ta‘minlash, ko‘rsatilayotgan ijtimoiy xizmatlar sifatini tubdan oshirish hamda ilg‘or xalqaro standartlarga mos yangicha boshqaruv tizimini yo‘lga qo‘yish maqsadida bir qator asosiy yo‘nalishlar belgilandi.

Jumladan, aholining manzilli ijtimoiy qo‘llab-quvvatlanishini ta‘minlovchi kompleks yondashuv asosida professional ijtimoiy himoya tizimi joriy etildi. Bu tizim

orqali ijtimoiy himoya tizimining samaradorligi va manzilliligi oshirilib, ijtimoiy yordamga muhtoj qatlamning jamiyatga integratsiyalashuviga erishilmoqda.

Shuningdek, ijtimoiy himoya mexanizmlarini mahalla darajasida tashkil etish, og‘ir ijtimoiy sharoitga tushib qolgan fuqarolarga individual yondashuv asosida xizmat ko‘rsatish, ijtimoiy sug‘urtaning qamrov doirasini kengaytirish, xavf ostida bo‘lgan oilalarni aniqlash va ularni kompleks xizmatlar bilan ta‘minlash orqali ularning ijtimoiy inqirozga tushib qolishining oldini olish, nogironligi bo‘lgan fuqarolar uchun qulay yashash muhiti yaratish bo‘yicha aniq maqsadlarga yo‘naltirilgan chora-tadbirlar belgilanmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan ilgari surilgan 2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasida ham sog‘liqni saqlash tizimini modernizatsiya qilish, tibbiy xizmatlarning sifatini oshirish va ularni aholi uchun yanada yaqinlashtirish vazifalari belgilab qo‘yilgan. Shu nuqtai nazardan, aholiga tibbiy-ijtimoiy yordamni samarali tashkil etish bo‘yicha ilmiy asoslangan yondashuvlar, menejment tamoyillari va xizmat ko‘rsatish madaniyatini rivojlantirish ta‘lim tizimi oldida turgan muhim vazifalardan biridir.

Tadqiqot maqsadi. “Aholiga tibbiy-ijtimoiy yordamni tashkillashtirish” mavzusidagi nashr qilingan va tayyorlangan adabiyotlar manbasini organish va tahlil qilish.

Materiallar: Ijtimoiy tibbiyot - Ijtimoiy tibbiyot jamiyat salomatligi to‘g‘risidagi fan bo‘lib, u tibbiyotning ijtimoiy muammolarining ba‘zi toifalarini ham qamrab oladi va turli ijtimoiy omillarning inson salomatligiga ta‘siri qonuniyatlarini o‘rganadi va shu bilan birga uni saqlash va mustahkamlash yo‘llarini belgilaydi. Umuman olganda, aytish mumkinki, ijtimoiy tibbiyot profilaktik tibbiyotdir, chunki uning asosida aholi salomatligini saqlash va yaxshilashga qaratilgan sog‘liqni saqlashni boshqarish asosiy omil bo‘lib xizmat qiladigan fan, uning tadqiqot obyekti «inson-jamiyat-muhit» tizimi hisoblanadi.

Sog‘liqni saqlashni boshqarish - bu aholi salomatligini yaxshilash va saqlashga qaratilgan davlat va jamoat tadbirlarini amalga oshirishga rahbarlik qilish tizimi.

Ijtimoiy va tibbiy yordam - bu sog‘liqni tiklash, saqlash va mustahkamlashga qaratilgan tibbiy, psixologik, pedagogik, ijtimoiy va huquqiy xarakterdagi ko‘p tarmoqli kasbiy faoliyatning yangi turi.

Ijtimoiy va tibbiy yordamning maqsadi fiziologik va psixopatologiyasi bo‘lgan, shuningdek ijtimoiy ahvolga tushib qolgan odamlarning sog‘lig‘i, faoliyati va moslashuvining eng yuqori darajasiga erishishdir.

Aholiga tibbiy-ijtimoiy yordam - profilaktika, terapevtik va diagnostika, rehabilitatsiya, protez-ortopedik va stomatologik yordam, shuningdek, bemorlarga,

nogironlarga va nogironlarga g'amxo'rlik qilish bo'yicha ijtimoiy chora-tadbirlar, shu jumladan vaqtinchalik nogironlik bo'yicha nafaqalar to'lash.

Tibbiy-ijtimoiy yordam davlat, munitsipal va xususiy sog'liqni saqlash tizimi muassasalarida, shuningdek ijtimoiy himoya tizimi muassasalarida tibbiy, ijtimoiy va boshqa mutaxassislar tomonidan ko'rsatiladi.

Tibbiy-ijtimoiy yordamni amalga oshirishning kafolatlari quyidagilardan iborat: fuqarolarga birlamchi tibbiy-sanitariya yordamini ko'rsatish; shoshilinch tibbiy yordam; ixtisoslashtirilgan tibbiy yordam; ijtimoiy ahamiyatga ega kasalliklarga, atrofdagilar uchun xavfli kasalliklarga chalingan fuqarolarga yordam ko'rsatish; aholini dori vositalari va tibbiy buyumlar, immunobiologik preparatlar va dezinfektsiyalash vositalari bilan ta'minlash.

Salomatlik - bu nafaqat kasallik va jismoniy nuqsonlarning yo'qligi (JSST), balki to'liq jismoniy, ruhiy va ijtimoiy farovonlik holatidir.

Salomatlik - bu to'liq ijtimoiy, biogenetik, psixofiziologik va jismoniy farovonlik holati bo'lib, unda barcha tizimlar ijtimoiy va tabiiy muhit bilan muvozanatlashgan, kasallik holatlari, kasalliklar va jismoniy nuqsonlar bo'lmaydi.

Sog'lik va kasallik o'rtasidagi chegara shartli bo'lib, u o'chirilgan bo'ladi. Kasalliklarning uch xil mohiyati mavjud: biologik, ruhiy va ijtimoiy. Salomatlik va kasallik ko'plab sabablar - biologik va ijtimoiy sabablar natijasida rivojlangan deb qaraladi. Biologik narsa ijtimoiy narsadan oldin paydo bo'lib, insonning ruhiy va jismoniy rivojlanishida turlicha amalga oshadi. Ovqatlanish va jinsiy shartsiz reflekslarni ko'rib chiqamiz. Ochlikdan o'lish - ovqat oshqozonga tushmaydi. 1. Qizilo'ngach tutilishi - biologik jarayon. Ko'pincha bir kishiga tegishli bo'ladi. 2. Oziq-ovqat sotib olish imkoniyati yo'q - ijtimoiy jarayon, ko'pincha ommaviy ravishda. Homilador bo'lish va bola tug'ilishi biologik jarayondir. 1000 ga 25 - tug'ilish darajasi yuqori, ammo hozir 1000 ga 10-12 tug'ilish keskin kamaygan, chunki Ijtimoiy omillar biologik omillar orqali amalga oshadi va ular ustidan hukmronlik qiladi. Salomatlik va kasallanish - ijtimoiy shartlangan bo'lib, inson mehnati va turmushining butun majmuasi bilan belgilanadi.

Ijtimoiy omillar quyidagilardir:

1. bevosita ishlab chiqarish faoliyati bilan bog'liq bo'lgan.

2. bevosita ishlab chiqarish faoliyati bilan bog'liq bo'lmagan.

1. Bevosita ishlab chiqarish faoliyati bilan bog'liq bo'lgan ijtimoiy omillarga quyidagilar kiradi: mehnat sharoitlari, uy-joy sharoitlari, ovqatlanish sharoitlari, madaniyat, ta'lim, sog'liq holati.

2. Bevosita ishlab chiqarish faoliyati bilan bog'liq bo'lmagan ijtimoiy omillar:

1. Kasallikka moyillikni keltirib chiqarishi yoki rag'batlantirishi mumkin (surunkali to'yib ovqatlanmaslik, tez-tez haddan tashqari charchash)

2. kasallik sababi bo'lishi mumkin (prof kasalliklar, ishlab chiqarish travmatizmi).

3. Asosiy kasallik ta'sirini kuchaytirish

4. Kasallikning kechishiga ta'sir qilish

Ijtimoiy tibbiyotning asosiy g'oyasi - barcha kasalliklar ijtimoiy jihatdan belgilangan.

Aholi salomatligini belgilovchi ko'rsatkichlar:

1. Demografik ko'rsatkichlar (tug'ilish, o'lim)

2. Kasallanish ko'rsatkichlari

3. Nogironlik ko'rsatkichlari

4. Aholining jismoniy rivojlanish ko'rsatkichlari.

Fuqarolar sog'lig'ini saqlashning asosiy prinsiplari quyidagilardan iborat:

1. Sog'liqni saqlash va u bilan bog'liq davlat kafolatlarini ta'minlash sohasida inson va fuqaro huquqlariga rioya qilish.

2. Fuqarolar sog'lig'ini saqlash sohasida profilaktika chora-tadbirlarining ustuvorligi

3. Tibbiy-ijtimoiy yordamdan foydalanish imkoniyati

4. Sog'lig'ini yo'qotganda fuqarolarning ijtimoiy himoyalanganligi.

5. Davlat hokimiyati va boshqaruv organlari, mulkchilik shaklidan qat'i nazar, korxonalar, muassasalar va tashkilotlarning, mansabdor shaxslarning fuqarolarning sog'liqni saqlash sohasidagi huquqlarini ta'minlash uchun javobgarligi.

Ijtimoiy tibbiyot sog'liqni saqlash strategiyasi va taktikasi haqidagi fandir.

Tibbiy-ijtimoiy tadqiqotlarning obyektlari quyidagilardan iborat:

1) shaxslar guruhlar, ma'muriy hudud aholisi;

2) alohida muassasalar(poliklinikalar, statsionarlar, diagnostika markazlari, ixtisoslashtirilgan xizmatlar);

3) sog'liqni saqlash organlari;

4) atrof-muhit obyektlari;

5) umumiy va turli kasalliklarning o'ziga xos xavf omillari va boshqalar.

Ijtimoiy tibbiyot jamiyat salomatligi to'g'risidagi fan bo'lib, u tibbiyotning ijtimoiy muammolarining ba'zi toifalarini ham qamrab oladi va turli ijtimoiy omillarning inson salomatligiga ta'siri qonuniyatlarini o'rganadi va shu bilan birga uni saqlash va mustahkamlash yo'llarini belgilaydi. Umuman olganda, aytish mumkinki, ijtimoiy tibbiyot profilaktik tibbiyotdir, chunki uning asosida aholi salomatligini saqlash va yaxshilashga qaratilgan sog'liqni saqlashni boshqarish asosiy omil bo'lib xizmat qiladi.

Shunday qilib, ijtimoiy tibbiyot ilk bor o'n to'qqizinchi asrning ikkinchi yarmidayoq qadimgi dunyoda Galen, Sels, Gippokrat va Avitsenna asarlarida uchraydigan, ammo o'tgan asrning 50-60-yillarida batafsil o'rganilgan tibbiy-ijtimoiy

ko'rsatmalarning profilaktik fikrlari asosida shakllangan. Italiyalik taniqli shifokor Bernardino Ramatsinining «Hunarmandlarning kasalliklari haqida» nomli asari eng muhim asar bo'ldi.

Ijtimoiy tibbiyot atamasining o'zi birinchi marta XIX asrning o'rtalarida fransuz olimlari Faxro va Rashu tomonidan qo'llanilgan. Angliyada esa jamoat sog'lig'ini saqlash bilan shug'ullangan birinchi arboblari Jorj Saymon, E. Chedviglar edi. Rossiyaga ijtimoiy tibbiyot ko'plab olimlarning birinchi sinovlari bilan kiritilgan, ammo adabiyotda bu faqat mashhur Portugalov tomonidan qo'llanilgan.

Bugungi kunda ijtimoiy tibbiyot ko'proq asosiy ijtimoiy ishning tarkibiy qismi sifatida qaraladi, ya'ni mohiyatan bu turli xil qiyin hayotiy vaziyatlarga tushib qolgan fuqarolarga ijtimoiy xizmat ko'rsatish, qo'llab-quvvatlash va yordam ko'rsatish sohasidagi amaliy faoliyat, shuningdek, ushbu faoliyatni o'rganish bilan shug'ullanadigan fan tarmog'idir.

Ijtimoiy tibbiyotda nazariya va amaliyot uyg'unligi bugungi kunda ijtimoiy ishning asosiy qismi hisoblanadi, ammo ayni paytda yagona emas, bundan tashqari, ijtimoiy ish mazmuni iqtisodiy, huquqiy, tashkiliy, psixologik, boshqaruv va boshqa texnologiyalar va jihatlar. Biroq, shunga qaramay, ijtimoiy nazariya predmeti xarakterning nisbatan o'ziga xos va o'ziga xos xususiyatlariga ega bo'lishi kam emas. Bunday holda, ijtimoiy-tibbiy texnologiyalar birinchi o'ringa chiqishi va fuqarolarning ijtimoiy muammolari bilan shug'ullanadigan shifokorga bosh ijtimoiy xodim kasbining integrativ vakili rolini berishi mumkin.

Shifokor nafaqat o'z bemorining salomatligi uchun javobgardir, balki barcha muhtojlarga ijtimoiy yordamni tashkil etish bilan ham shug'ullanadi.

Aytgancha, jamoat salomatligi tashuvchilari haqida gapiradigan bo'lsak, har Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, ijtimoiy tibbiyotning asosiy vazifasi har qanday ijtimoiy-iqtisodiy, mafkuraviy, siyosiy hukmron qadriyatlar va ko'rsatmalarda, shuningdek, tabiiy va ijtimoiy sharoitlarda ham aholi salomatligini nafaqat saqlash, balki himoya qilishdir.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, ijtimoiy tibbiyot jamiyat salomatligini o'rganadi va ijtimoiy kasalliklarning oldini olish va davolashga, shuningdek, o'z navbatida bunday kasalliklarning paydo bo'lishiga yo'l qo'ymasligi mumkin bo'lgan usullar va yo'llarni topishga qaratilgan nazariy va amaliy qismlarni o'z ichiga oladi.

Shifokor nafaqat o'z bemorining salomatligi uchun javobgardir, balki barcha muhtojlarga ijtimoiy yordamni tashkil etish bilan ham shug'ullanadi.

Aholiga ijtimoiy xizmat ko'rsatish tizimida maxsus ijtimoiy-tibbiy ehtiyojlar mavjudligiga asoslanib, ijtimoiy moslashmagan o'smirlar va bolalar, qariyalar, migrantlar va ijtimoiy, tabiiy yoki texnogen ofatlar qurbonlari, shuningdek, salbiy ijtimoiy xulq-atvoriga ega shaxslar, ozodlikdan mahrum etish joylaridan ozod bo'lgan

yoki alkogol, nikotin, giyohvand moddalar yoki sog‘lig‘ida ba‘zi muammolari bo‘lgan shaxslar bilan ishlash paytida amalga oshiriladigan ijtimoiy-tibbiy xususiyatga ega ixtisoslashtirilgan yordam ham zarur.

Shuningdek, ijtimoiy tibbiyot zo‘ravonlik qurboni bo‘lgan, o‘z joniga qasd qilishga moyil bo‘lgan va ruhiy, jismoniy, ijtimoiy-madaniy va boshqa deprivatsiya muammolari bo‘lgan shaxslarga yordam ko‘rsatadi.

Sog‘lom turmush tarzi fanini o‘qitishda faqatgini ijtimoiy fanlar tizimida emas, balki “Umumiy va radiatsion gigiyena”, “Ijtimoiy gigiyena”, “Jamoat salomatligini saqlash” kabi fanlarda ham o‘rganish va o‘qitish o‘ziga xos maqsadli uslub bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Irgashev Sh.B., Tursunxo‘jaeva L.A., Maktablari o‘quvchilari o‘rtasida giyohvandlikni oldini olish bo‘yicha birlamchi profilaktika, O‘qituvchilar uchun o‘quv- uslubiy qo‘llanma, O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi, Toshkent 2006 yil.
2. Irgashev Sh.B. Sog‘lom turmush tarzini yoki sanitariya- tarbiyaviy ishni shakllantirish. "Sog‘liqni saqlash tashkiloti va boshqaruv" jurnali №12.2010
3. Volkova M.M., Volkov S.R. Profilaktik tibbiyotda hamshira xodimlarining roli haqida// Hamshira - 2003 yil - № 2 - 38-44-betlar
4. Abdumuratova Z.Sh., Dustova G.K. The impact of nutrition and lifestyle on the
5. Reproductive system. World Bulletin of Public Health (WBPH) Available Online at: <https://www.scholarexpress.net> Volume-50 September 2025
6. Abdumuratova Z.Sh., Dustova G.K. “The roles of nurses in fostering a healthy lifestyle in the family”(2025). *Web of Medicine: Journal of Medicine, Practice and Nursing*, 3(9), 150153. <https://webofjournals.com/index.php/5/article/view/5110>
7. Z.Sh.Abdumuratova/’влияние гигиены детей и подростков на их здоровый образ жизни’ <https://worldejournal.ru/index.php/ajmws/index> American Journal of Modern World Sciences 2024 Vol 1 Issue 3 177-185. Impact faktor: 8.3 (Researchbib)

Internet manbalari:

8. www.minzdrav.uz – O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni Saqlash Vazirligi
9. <https://www.who.int>- World Health Organization (WHO)